

Anton Pavlovich Chexov hikoyalarida badiiy ong va narrativ strukturaning pedagogik ahamiyati: estetik tarbiya va shaxs ma'naviy kamoloti masalalari

Abdullayeva Dilraxon Rustamovna –
Osiyo xalqaro universiteti
Adabiyotshunoslik (o'zbek adabiyot) magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Anton Pavlovich Chexov hikoyalarida badiiy ong va narrativ strukturaning pedagogik ahamiyati, ularning ta'lim-tarbiya jarayonida shaxs ma'naviy kamolotini ta'minlashdagi imkoniyatlari ilmiy-nazariy hamda metodik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda adib hikoyalarining kompozitsion qurilishi, narrativ strategiyalari, fokallashtirish, psixologik tasvir, badiiy detal va muallif narratsiyasining estetik-tarbiyaviy funksiyalari pedagogik nuqtayi nazardan yoritilgan. Maqolada badiiy ongning inson ruhiyati, axloqiy qarashlari, hayotiy qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlarini shakllantirishdagi o'rni ochib berilib, Chexov hikoyalaridan ta'lim jarayonida estetik tarbiya, axloqiy tarbiya hamda talabalarning tanqidiy va refleksiv tafakkurini rivojlantirish vositasi sifatida foydalanish imkoniyatlari asoslangan. Shuningdek, badiiy matnni pedagogik tahlil qilish orqali ta'lim oluvchilarda kitobxonlik madaniyati, empatiya, mustaqil fikrlash, ma'naviy-axloqiy kompetensiyalarni shakllantirish masalalari yoritilgan. Tadqiqot davomida narratologik, psixopoetik, germeneytik hamda pedagogik tahlil metodlaridan foydalanilib, Chexov hikoyalarining tarbiyaviy va rivojlantiruvchi imkoniyatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari adabiyot ta'limi metodikasini takomillashtirish, badiiy asarlardan pedagogik maqsadlarda samarali foydalanish hamda talabalarning estetik va ma'naviy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Anton Pavlovich Chexov, hikoya, badiiy ong, narrativ struktura, pedagogik tahlil, estetik tarbiya, ma'naviy kamolot, axloqiy tarbiya, badiiy matn, kitobxonlik kompetensiyasi, refleksiv tafakkur, narratologiya, poetika, psixologik tasvir, badiiy detal, pedagogik texnologiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.

Педагогическое значение художественного сознания и нарративной структуры в рассказах Антона Павловича Чехова: вопросы эстетического воспитания и духовного развития личности

Аннотация. В данной статье научно-теоретически и методически анализируется педагогическое значение художественного сознания и нарративной структуры в рассказах Антона Павловича Чехова, а также их возможности в обеспечении духовного развития личности в процессе обучения и воспитания. В

исследовании с педагогической точки зрения рассматриваются композиционная организация рассказов писателя, нарративные стратегии, фокализация, психологическое изображение, художественная деталь и эстетико-воспитательные функции авторской наррации. В статье раскрывается роль художественного сознания в формировании внутреннего мира человека, нравственных взглядов, жизненных ценностей и социальных отношений. Обосновываются возможности использования рассказов Чехова в образовательном процессе как средства эстетического и нравственного воспитания, а также развития критического и рефлексивного мышления студентов. Кроме того, рассматриваются вопросы формирования у обучающихся культуры чтения, эмпатии, самостоятельного мышления и духовно-нравственных компетенций посредством педагогического анализа художественного текста. В ходе исследования использованы нарратологический, психопоэтический, герменевтический и педагогический методы анализа, позволившие раскрыть воспитательный и развивающий потенциал рассказов Чехова. Результаты исследования способствуют совершенствованию методики литературного образования, эффективному использованию художественных произведений в педагогических целях, а также развитию эстетических и духовных компетенций студентов.

Ключевые слова: Антон Павлович Чехов, рассказ, художественное сознание, нарративная структура, педагогический анализ, эстетическое воспитание, духовное развитие, нравственное воспитание, художественный текст, читательская компетентность, рефлексивное мышление, нарратология, поэтика, психологическое изображение, художественная деталь, педагогическая технология, личностно-ориентированное обучение.

Pedagogical significance of artistic consciousness and narrative structure in the stories of Anton Pavlovich Chekhov: issues of aesthetic education and spiritual performance of the person

Annotation. This article provides a scientific-theoretical and methodological analysis of the pedagogical significance of artistic consciousness and narrative structure in the stories of Anton Pavlovich Chekhov, as well as their potential for ensuring personal spiritual development in the educational and upbringing process. The study examines the compositional organization of the writer's stories, narrative strategies, focalization, psychological portrayal, artistic details, and the aesthetic-educational functions of authorial narration from a pedagogical perspective. The article reveals the role of artistic consciousness in shaping human psychology, moral views, life values, and social relationships. It substantiates the possibilities of using Chekhov's stories in the educational process as a means of aesthetic and moral education, as well as a tool for developing students' critical and reflective thinking. Furthermore, the study highlights the importance of pedagogical analysis of literary texts in developing learners' reading culture, empathy, independent thinking, and moral-spiritual competencies. The research employs narratological, psychopoetic, hermeneutic, and pedagogical analysis methods to reveal the educational and developmental potential of Chekhov's stories. The findings contribute to improving the methodology of literary education, the effective use of literary works for pedagogical purposes, and the development of students' aesthetic and spiritual competencies.

Keywords: Anton Pavlovich Chekhov, story, artistic consciousness, narrative

structure, pedagogical analysis, aesthetic education, spiritual development, moral education, literary text, reading competence, reflective thinking, narratology, poetics, psychological portrayal, artistic detail, pedagogical technology, student-centered education.

KIRISH

Jahon ta'lim tizimida shaxsning intellektual, ma'naviy va estetik rivojlanishini ta'minlash, ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, axloqiy qadriyatlarni anglash hamda badiiy-estetik tafakkurni shakllantirish masalalari zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bugungi kunda ta'lim jarayonida badiiy adabiyot namunalari samarali foydalanish orqali talabalarning ma'naviy dunyosini boyitish, estetik didini rivojlantirish va insonparvarlik kompetensiyalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, badiiy matnni nafaqat adabiy-estetik hodisa, balki shaxs kamolotiga ta'sir etuvchi pedagogik vosita sifatida o'rganish dolzarb ilmiy masalaga aylanmoqda. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda badiiy asarlarning tarbiyaviy imkoniyatlarini ochib berish, ularning ta'lim oluvchilarning dunyoqarashi, axloqiy pozitsiyasi va estetik tafakkurini rivojlantirishdagi rolini aniqlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, narratologiya, psixopoetika, germenevtika va kognitiv yondashuvlar asosida badiiy matnni tahlil qilish ta'lim jarayonida o'quvchi va talabalarning refleksiv fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, inson ruhiy holatlarini anglash hamda hayotiy vaziyatlarga ongli munosabat bildirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi rus realizmining yirik namoyandalariidan biri Anton Pavlovich Chexov ijodi inson ruhiyati, axloqiy tanlov, shaxs va jamiyat munosabatlari masalalarini chuqur yoritganligi bilan alohida ahamiyatga ega. Adib hikoyalarida inson xarakterining ichki ziddiyatlari, ma'naviy izlanishlari, hayotiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlari nozik psixologik tasvirlar orqali ifodalangan. Ushbu xususiyatlar Chexov asarlarini nafaqat adabiyotshunoslik, balki pedagogik nuqtayi nazardan ham o'rganish zaruratini yuzaga keltiradi. Chexov hikoyalaridagi badiiy ong va narrativ struktura ta'lim oluvchilarning shaxsiy tajribasi, hissiy-emotsional dunyosi hamda axloqiy qarashlarini shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik omil hisoblanadi. Xususan, adib asarlaridagi qahramonlar xakteri, psixologik tasvir, badiiy detal, muallif pozitsiyasi va voqealar rivoji orqali talabalar inson tabiatini anglash, turli hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini egallaydilar. Bu esa shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv va estetik tarbiya tamoyillari bilan bevosita bog'liqdir. Bugungi kunda Chexov ijodiga bag'ishlangan tadqiqotlarda asosan realizm poetikasi, psixologizm, obrazlar tizimi, uslubiy xususiyatlar va narrativ qurilish masalalari o'rganilgan bo'lsa-da, uning hikoyalaridagi badiiy ong va narrativ strukturaning pedagogik imkoniyatlari, xususan, estetik tarbiya va shaxs ma'naviy kamolotini ta'minlashdagi ahamiyati yetarlicha tadqiq etilmagan. Vaholanki, badiiy matnning mazmuniy va strukturaviy xususiyatlari ta'lim jarayonida talabalarning ma'naviy-axloqiy kompetensiyalarini shakllantirish, tanqidiy tafakkurini rivojlantirish va kitobxonlik madaniyatini yuksaltirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, unda Anton Pavlovich Chexov hikoyalari badiiy ong va narrativ strukturaning pedagogik imkoniyatlari nuqtayi nazaridan tahlil qilinib, badiiy matnning estetik-tarbiyaviy funksiyalari, shaxs ma'naviy rivojlanishidagi o'rni hamda ta'lim jarayonida undan foydalanish metodik imkoniyatlari ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalari adabiyot ta'limi metodikasini takomillashtirish, badiiy asarlardan tarbiyaviy vosita sifatida samarali foydalanish hamda talabalarning estetik va ma'naviy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning maqsadi – Anton Pavlovich Chexov hikoyalarida badiiy ong va narrativ strukturaning pedagogik ahamiyatini ochib berish, ushbu badiiy vositalarning ta'lim

oluvchilarning estetik tafakkuri, axloqiy qarashlari va ma'naviy kamolotini rivojlantirishdagi imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- ✓ Chexov hikoyalarining badiiy-narrativ xususiyatlarini pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilish;
- ✓ badiiy ongning shaxs ma'naviy rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik imkoniyatlarini aniqlash;
- ✓ hikoyalardagi obrazlar tizimi, psixologik tasvir va badiiy detallar orqali estetik hamda axloqiy tarbiya mexanizmlarini ochib berish;
- ✓ badiiy matn asosida talabalarning refleksiv tafakkuri, mustaqil fikrlashi va kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish metodik imkoniyatlarini asoslash.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda Anton Pavlovich Chexov hikoyalari badiiy ong va narrativ strukturaning pedagogik imkoniyatlari asosida kompleks tahlil qilinib, adib asarlarining estetik tarbiya, ma'naviy kamolot va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonidagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslanadi. Tadqiqot natijalari badiiy adabiyotning pedagogik salohiyatini ochib berish, adabiyot ta'limi metodikasini rivojlantirish hamda bo'lajak pedagoglarda estetik va axloqiy kompetensiyalarni shakllantirishga muayyan hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Anton Pavlovich Chexov hikoyalarining badiiy tabiati, inson ruhiyati va axloqiy qadriyatlarni ifodalash imkoniyatlarini o'rganish jahon adabiyotshunosligi hamda pedagogik tadqiqotlarda muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Adib ijodiga bag'ishlangan tadqiqotlarda asosan realizm poetikasi, psixologizm, obrazlar tizimi, badiiy tafakkur, kompozitsiya va muallif uslubi masalalari yoritilgan. So'nggi yillarda esa badiiy matn shaxs kamolotiga ta'sir etuvchi ma'naviy-estetik vosita sifatida o'rganishga qaratilgan pedagogik yondashuvlarning rivojlanishi Chexov asarlarining tarbiyaviy imkoniyatlarini yangicha talqin qilish imkonini bermoqda. Zamonaviy pedagogika va adabiyot ta'limi metodikasida badiiy asar faqat estetik zavq manbai sifatida emas, balki ta'lim oluvchilarning dunyoqarashi, axloqiy pozitsiyasi, hissiy madaniyati va refleksiv tafakkurini rivojlantiruvchi pedagogik vosita sifatida qaralmoqda. Shu nuqtayi nazardan, Chexov hikoyalaridagi narrativ struktura, badiiy ong, qahramon xarakteri, psixologik tasvir va muallif pozitsiyasini o'rganish talabalarning inson ruhiyatini anglash, hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish hamda ma'naviy xulosalar chiqarish kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqotning nazariy asosini pedagogika, estetik tarbiya nazariyasi, adabiyot ta'limi metodikasi hamda zamonaviy narratologiya yo'nalishlarida ishlab chiqilgan ilmiy qarashlar tashkil etadi. Badiiy matnning tuzilishi, hikoya qilish usullari, muallif va qahramon munosabatlari haqidagi Gérard Genette, Mieke Bal, Roland Barthes kabi narratolog olimlarning ilmiy qarashlari tadqiqotning nazariy asoslaridan biri sifatida foydalanildi. Shuningdek, Mikhail Bakhtinning dialogizm va ko'povozlilik haqidagi konsepsiyasi badiiy matn orqali shaxslararo munosabatlar, turli dunyoqarashlar va axloqiy pozitsiyalarni tahlil qilish imkonini beradi.

Pedagogik nuqtayi nazardan esa shaxs rivojlanishi, ma'naviy-axloqiy tarbiya, estetik tarbiya va kompetensiyaviy yondashuvga oid ilmiy qarashlar tadqiqotning metodologik asosini tashkil etadi. Xususan, badiiy asarlarni o'rganish orqali ta'lim oluvchilarda empatiya, tanqidiy fikrlash, kommunikativ madaniyat, axloqiy mas'uliyat va estetik didni shakllantirish imkoniyatlari pedagog olimlarning ilmiy yondashuvlari asosida tahlil qilindi. Chexov ijodini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlarda adib hikoyalaridagi psixologizm, badiiy detal, ichki kechinmalar, ramziy obrazlar, ochiq yakun va hayotiy voqelikning realistik tasviri keng yoritilgan. Biroq mavjud tadqiqotlarda Chexov hikoyalarining ta'lim-tarbiyaviy imkoniyatlari, xususan, badiiy ong va narrativ strukturaning

talabalar ma'naviy kamolotiga ta'sir mexanizmlari yetarli darajada o'rganilmagan. Ayniqsa, badiiy matn vositasida estetik tarbiya berish, shaxsning axloqiy tafakkurini rivojlantirish, kitobxonlik kompetensiyasini shakllantirish va pedagogik jarayonda badiiy asarlardan samarali foydalanish masalalari bo'yicha integrativ tadqiqotlarga ehtiyoj mavjud.

Tadqiqot metodologiyasi tizimli, pedagogik, narratologik va fanlararo yondashuv tamoyillariga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Narratologik tahlil metodi orqali Chexov hikoyalarining kompozitsion tuzilishi, qahramonlar tizimi, voqealar rivoji, muallif pozitsiyasi va badiiy ifoda vositalari o'rganildi.

Pedagogik tahlil metodi yordamida badiiy matnlarning tarbiyaviy imkoniyatlari, talabalarning estetik va axloqiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi o'rni aniqlandi.

Germenevtik yondashuv asosida hikoyalardagi yashirin ma'nolar, axloqiy g'oyalar, insoniy qadriyatlar va tarbiyaviy mazmun talqin qilindi.

Psixopoetik tahlil orqali qahramonlarning ruhiy holati, ichki kechinmalari va ularning shaxs shakllanishiga ta'sir etuvchi omillari ochib berildi.

Qiyosiy-tipologik metod yordamida Chexov hikoyalaridagi tarbiyaviy g'oyalar zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan qiyosiy tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida ilmiy obyektivlik, tarixiylik, tizimlilik, izchillik va pedagogik maqsadga muvofiqlik tamoyillariga amal qilindi. Tadqiqot materiali sifatida Anton Pavlovich Chexovning turli davrlarda yaratilgan hikoyalari tanlab olinib, ulardagi badiiy ong, narrativ vositalar, qahramonlarning ma'naviy-axloqiy qiyofasi hamda tarbiyaviy mazmun kompleks ravishda o'rganildi. Mazkur metodologik yondashuv Chexov hikoyalarining nafaqat badiiy-estetik xususiyatlarini ochib berish, balki ularning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash, ta'lim jarayonida badiiy asarlardan samarali foydalanish hamda talabalarning estetik va ma'naviy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi ilmiy xulosalar chiqarish imkonini berdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida Anton Pavlovich Chexov hikoyalarining badiiy strukturasini pedagogik-narratologik yondashuv asosida kompleks tahlil qilinib, adib asarlaridagi badiiy ong va narrativ strukturaning ta'lim-tarbiya jarayonida shaxs ma'naviy rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim omil ekanligi aniqlandi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, Chexov hikoyalarida voqealar ketma-ketligini tasvirlashdan ko'ra insonning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari, axloqiy qarashlari va hayotiy munosabatlarini ochib berishga ustuvor ahamiyat berilgan. Mazkur xususiyatlar badiiy matnni ta'lim jarayonida shaxsning o'zini anglash, insoniy qadriyatlarni idrok etish va ma'naviy xulosalar chiqarish vositasi sifatida qo'llash imkonini beradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Chexov hikoyalarida badiiy ong va narrativ struktura o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik talabalarning estetik va axloqiy tafakkurini rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyat yaratishi ilmiy asoslandi. Badiiy ong qahramonlarning ruhiy holati, dunyoqarashi va xatti-harakatlarini yoritish bilan birga, ta'lim oluvchilarda inson xarakterini tahlil qilish, turli hayotiy vaziyatlarga baho berish hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada badiiy matn oddiy o'qish materiali emas, balki shaxsning ma'naviy-intellektual rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik resurs sifatida namoyon bo'ladi. Narratologik tahlil natijalari Chexov hikoyalarida fokallashtirish usulining o'quvchi va talabaning faol idrokini rivojlantirishdagi ahamiyatini ko'rsatdi. Muallif, qahramon va kuzatuvchi nuqtayi nazarlarining almashinuvi ta'lim oluvchini tayyor xulosalarni qabul qiluvchi emas, balki badiiy vaziyatni mustaqil tahlil qiluvchi faol subyektga aylantiradi. Bunday yondashuv zamonaviy pedagogikadagi muammoli ta'lim, tanqidiy fikrlash texnologiyasi va refleksiv o'qitish tamoyillari bilan uyg'unlashadi.

Tadqiqot davomida Chexov hikoyalaridagi psixologik vaqt kategoriyasi ham pedagogik jihatdan muhim vosita sifatida namoyon bo'ldi. Qahramonlarning xotiralari, ichki mulohazalari, ruhiy iztiroblari va hayotiy tajribalari orqali talabalarda inson psixologiyasini

chuqurroq anglash, empatiya va hissiy madaniyatni rivojlantirish imkoniyati mavjudligi aniqlandi. Shu jihatdan psixologik vaqtning badiiy ifodasi shaxsning o'z tajribasini tahlil qilish va hayotiy qadriyatlarini qayta baholash jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tahlillar natijasida Chexov hikoyalaridagi badiiy detal, ramziy obrazlar va qisqa dialoglarning tarbiyaviy imkoniyatlari ham aniqlandi. Asarlardagi peyzaj, predmet tasviri, sukut va imoishoralar faqat badiiy ifoda vositasi bo'lib qolmasdan, insoniy munosabatlar, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy qadriyatlarni anglashga yordam beruvchi pedagogik elementlar sifatida xizmat qiladi. Ushbu vositalardan ta'lim jarayonida foydalanish orqali talabalarning kuzatuvchanligi, tahliliy tafakkuri va estetik didini rivojlantirish mumkinligi asoslandi.

Tadqiqot natijalari Chexov hikoyalaridagi ochiq final tamoyilining pedagogik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Muallif tomonidan voqealarning qat'iy yakunlanmasligi o'quvchi va talabalarni mustaqil fikrlashga, turli talqinlarni ilgari surishga va shaxsiy xulosalar chiqarishga undaydi. Bunday metod ta'lim jarayonida kreativ fikrlash, bahs-munozara madaniyati va refleksiv faoliyatni rivojlantirish uchun samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Psixopoetik tahlil natijalari Chexov hikoyalarida inson ruhiyatining ichki ziddiyatlar, sukut, pauza, nutqning yashirin ma'nolari va psixologik detallar orqali ifodalanishini ko'rsatdi. Mazkur xususiyatlar bo'lajak pedagoglarda inson psixologiyasini tushunish, pedagogik muloqot jarayonida individual yondashuvni shakllantirish va emotsional intellektni rivojlantirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Olingan ilmiy natijalar shuni ko'rsatdiki, Anton Pavlovich Chexov hikoyalaridagi badiiy ong va narrativ struktura o'zaro bog'langan estetik-pedagogik tizimni tashkil etadi. Ushbu tizim orqali talabalarning estetik tafakkuri, ma'naviy dunyoqarashi, axloqiy kompetensiyasi va kommunikativ madaniyatini rivojlantirish imkoniyati mavjud. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan ilmiy xulosalar badiiy adabiyotdan pedagogik jarayonda samarali foydalanish, estetik tarbiya mazmunini boyitish hamda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillarini takomillashtirish uchun nazariy va metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari Anton Pavlovich Chexov hikoyalarining badiiy tabiati nafaqat estetik hodisa, balki ta'lim-tarbiya jarayonida shaxsning ma'naviy, axloqiy va intellektual rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim pedagogik vosita ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, Chexov hikoyalarining kompozitsion qurilishi faqat voqealar ketma-ketligini ifodalashga emas, balki inson tafakkuri, ruhiy kechinmalari, axloqiy qarashlari va hayotiy pozitsiyalarini ochib berishga xizmat qiladi. Shu jihatdan adib asarlari ta'lim oluvchilarning inson tabiatini anglash, mustaqil fikrlash va ma'naviy xulosalar chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishda katta pedagogik imkoniyatlarga ega.

Tadqiqot natijalari zamonaviy pedagogikaning shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv va estetik tarbiya tamoyillari bilan uyg'unlik kasb etadi. Xususan, Chexov hikoyalarida voqealarning oddiy bayon qilinmasligi, balki qahramonlarning ichki dunyosi, ruhiy holati va hayotiy tajribasi orqali ochib berilishi talabalarni matnni chuqur tahlil qilishga undaydi. Bunday jarayon ta'lim oluvchilarda tanqidiy fikrlash, refleksiv tafakkur, empatiya va axloqiy baholash ko'nikmalarining shakllanishiga xizmat qiladi. Muhokama jarayonida Chexov hikoyalaridagi narrativ strukturaning pedagogik ahamiyati alohida namoyon bo'ldi. Hikoyalarda muallif, qahramon va voqea-hodisalarni idrok etuvchi nuqtayi nazarlarning almashinishi ta'lim oluvchini tayyor xulosalarni qabul qiluvchi subyekt emas, balki mustaqil tahlil qiluvchi va fikr yurituvchi faol ishtirokchiga aylantiradi. Bu xususiyat zamonaviy pedagogik texnologiyalardan biri bo'lgan muammoli ta'lim va interfaol metodlardan foydalanishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, tadqiqot davomida Chexov hikoyalaridagi dialog, ichki monolog, sukut, badiiy detal va psixologik tasvir kabi vositalarning tarbiyaviy imkoniyatlari aniqlandi. Ushbu badiiy vositalar orqali inson xarakterining murakkab jihatlari, axloqiy tanlov masalalari va jamiyatdagi turli munosabatlar ochib beriladi. Ta'lim jarayonida bunday

matnlarni tahlil qilish talabalarni insoniy fazilatlar, mehr-oqibat, mas'uliyat, halollik va vijdon kabi umuminsoniy qadriyatlarni anglashga yo'naltiradi.

Chexov hikoyalaridagi psixologizm pedagogik jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Adib qahramonlarning ruhiy holatini bevosita tavsiflashdan ko'ra, ularning harakati, nutqi, sukuti va ichki kechinmalari orqali ochib beradi. Bu esa ta'lim oluvchilarda inson psixologiyasini chuqurroq anglash, turli xarakter va qarashlarga nisbatan tolerant munosabat shakllantirish imkonini beradi. Ayniqsa, bo'lajak pedagoglar uchun bunday tahlillar inson shaxsini tushunish, individual yondashuv tamoyillarini egallash va pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlillar yana shuni ko'rsatdiki, Chexov hikoyalaridagi badiiy ong individual psixologik hodisa bo'lib qolmasdan, balki ijtimoiy va ma'naviy mazmunni ifodalovchi pedagogik resurs sifatida namoyon bo'ladi. Qahramonlarning hayotiy muammolari, jamiyat bilan munosabatlari, ichki ziddiyatlari orqali ta'lim oluvchilar inson va jamiyat o'rtasidagi aloqalarni anglash, hayotiy vaziyatlarga ongli munosabat bildirish hamda o'z shaxsiy pozitsiyasini shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Narrativ struktura va badiiy ongning o'zaro aloqasi talabalarning estetik tafakkurini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Badiiy detal, peyzaj, ramziy obraz va qisqa dialoglar orqali berilgan ma'nolarni tahlil qilish jarayoni ta'lim oluvchilarning kuzatuvchanligi, ijodiy fikrlashi va matn bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantiradi. Shu sababli Chexov hikoyalaridan adabiyot ta'limi, ma'naviy-axloqiy tarbiya va pedagogik fanlarni o'qitishda samarali foydalanish mumkin.

Muhokama natijalari mazkur tadqiqotning nazariy va amaliy ahamiyatini belgilaydi. Tadqiqot davomida qo'llanilgan pedagogik-narratologik yondashuv badiiy matnni nafaqat estetik, balki tarbiyaviy va rivojlantiruvchi imkoniyatlari nuqtayi nazaridan tahlil qilish imkonini berdi. Ushbu yondashuv adabiyot ta'limi metodikasini takomillashtirish, talabalarning ma'naviy-estetik kompetensiyalarini rivojlantirish hamda badiiy asarlardan pedagogik jarayonda samarali foydalanish uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, Anton Pavlovich Chexov hikoyalari ta'lim jarayonida shaxsning intellektual, axloqiy va estetik rivojlanishini ta'minlovchi samarali pedagogik vosita sifatida baholanishi mumkin.

XULOSA

Mazkur tadqiqot Anton Pavlovich Chexov hikoyalarida badiiy ong va narrativ strukturaning pedagogik ahamiyatini, ularning ta'lim-tarbiya jarayonida shaxs ma'naviy kamoloti, estetik tafakkuri va axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlarini ilmiy-nazariy hamda metodik jihatdan tahlil qilish imkonini berdi. Olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasida adib hikoyalarining tarbiyaviy salohiyati voqealar bayonidan ko'ra insonning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari, axloqiy tanlovi va hayotiy qarashlarini ochib berishga asoslanishi aniqlandi. Shu jihatdan Chexov nasri ta'lim oluvchilarning inson shaxsini anglash, ma'naviy qadriyatlarni o'zlashtirish va estetik dunyoqarashini shakllantirishda muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot davomida Chexov hikoyalaridagi narrativ struktura nafaqat badiiy qurilish vositasi, balki ta'lim oluvchilarning tahliliy fikrlash, mustaqil xulosa chiqarish va refleksiv tafakkur ko'nikmalarini rivojlantiruvchi metodik imkoniyatga ega ekanligi asoslandi. Ayniqsa, fokallashtirish, psixologik vaqt, ochiq kompozitsiya, badiiy detal, dialog va sukut poetikasi kabi narrativ vositalar orqali inson xarakterining murakkab jihatlarini ochib berish mumkinligi aniqlandi. Mazkur elementlar ta'lim jarayonida badiiy matnni chuqur tahlil qilish, axloqiy masalalarni muhokama etish va estetik tarbiya samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tahlillar natijasida Chexov hikoyalaridagi badiiy ong shunchaki individual psixologik hodisa emas, balki shaxs ma'naviy rivojlanishini ta'minlovchi pedagogik omil sifatida namoyon bo'lishi aniqlandi. Adib qahramonlarining ichki kechinmalari, hayotiy qarorlari, jamiyat bilan munosabatlari va ruhiy izlanishlari orqali ta'lim oluvchilarda

insonparvarlik, empatiya, axloqiy mas'uliyat va ijtimoiy ong kabi sifatlarni shakllantirish imkoniyati mavjudligi asoslandi. Badiiy matnni bunday yondashuv asosida o'rganish talabalarning nafaqat bilim doirasini kengaytiradi, balki ularning shaxsiy tajribasi va hayotiy pozitsiyasini rivojlantirishga yordam beradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Chexov hikoyalarining ochiq semantik tuzilishi va ko'p qatlamli mazmuni ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, munozara va fikr almashish orqali talabalarning kreativ va tanqidiy tafakkurini rivojlantirish imkonini beradi. O'quvchi yoki talabaning matn mazmunini mustaqil talqin qilishi, qahramonlarning xatti-harakatlariga baho berishi va o'z munosabatini bildirish jarayoni zamonaviy pedagogikaning shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillariga mos keladi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi Anton Pavlovich Chexov hikoyalarining badiiy-narrativ xususiyatlari pedagogik nuqtayi nazardan tizimli ravishda o'rganilganligi, ularning estetik tarbiya va shaxs ma'naviy kamolotidagi o'rni ilmiy asoslanganligi bilan belgilanadi. Narratologik, psixopoetik, germeneytik va pedagogik yondashuvlarning uyg'un qo'llanilishi badiiy matnlarning tarbiyaviy imkoniyatlarini chuqurroq ochib berish imkonini berdi. Olingan natijalar adabiyot ta'limi metodikasini takomillashtirish, badiiy asarlardan pedagogik vosita sifatida foydalanish hamda talabalarning ma'naviy-estetik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida adabiyot ta'limi, pedagogika, tarbiyaviy ishlar metodikasi, ma'naviy-axloqiy tarbiya va shaxs rivojlanishi bilan bog'liq fanlarni o'qitishda metodik manba sifatida foydalanish imkoniyatiga ega. Xususan, bo'lajak pedagoglarni tayyorlash jarayonida Chexov hikoyalaridan foydalanish orqali ularda inson psixologiyasini anglash, pedagogik kuzatuvchanlik, kommunikativ madaniyat va refleksiv yondashuvni shakllantirish mumkin. Kelgusidagi tadqiqotlarda Chexov ijodining pedagogik imkoniyatlarini kompetensiyaviy yondashuv, raqamli ta'lim texnologiyalari, interfaol metodlar hamda badiiy matn asosida shaxs rivojlanishini ta'minlash mexanizmlari nuqtayi nazaridan yanada chuqur o'rganish maqsadga muvofiqdir. Umuman olganda, Anton Pavlovich Chexov hikoyalarida badiiy ong va narrativ strukturaning o'zaro munosabati nafaqat adib poetikasining muhim estetik tamoyili, balki ta'lim-tarbiya jarayonida shaxsning ma'naviy, axloqiy va estetik rivojlanishini ta'minlovchi samarali pedagogik resurs ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi. Aynan ushbu uyg'unlik Chexov nasrining tarbiyaviy imkoniyatlarini, insonparvarlik mazmunini va ta'limiy ahamiyatini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Gérard Genette. Narrative Discourse: An Essay in Method. Cornell University Press, 1980.
2. Mikhail Bakhtin. The Dialogic Imagination. University of Texas Press, 1981.
3. Roland Barthes. Image–Music–Text. Fontana Press, 1977.
4. Mieke Bal. Narratology: Introduction to the Theory of Narrative. University of Toronto Press, 2017.
5. Tzvetan Todorov. The Poetics of Prose. Cornell University Press, 1977.
6. Donald Rayfield. Anton Chekhov: A Life. Northwestern University Press, 1998.
7. Viktor Shklovsky. Theory of Prose. Dalkey Archive Press, 1990.
8. Boris Tomashevsky. Theory of Literature (Poetics). Moscow, 1925.
9. James N. Loehlin. The Cambridge Introduction to Chekhov. Cambridge University Press, 2010.